

Landstinget Dalarna

Landstinget
och konsten
2007

Kulturnämnden §76/2007

Bakgrund

Vid sammanträde 2002-06-10 beslutade landstingsstyrelsens regionala utskott att låta utreda Landstinget Dalarnas ansvar för länets bild- och formkonst. Utgångspunkten var att bild- och formkonsten, generellt sett, är det område inom kulturpolitiken som har den svagaste strukturen. Ansvaret för utveckling och rollfördelningen är otydligt på såväl nationell som regional nivå. Landstinget Dalarna har från 1940-talet tidigt ett visst ansvar för stöd till konstlivet i länet. Efter 2002 har ansvaret stärkts, och strukturerna förändrats.

År 2006 beslöt Allmänna utskottet att ”Konstöversyn 2002” skulle revideras och aktualiseras. Kulturförvaltningen har haft uppdraget och har haft ett möte där tidigare utredare var kallade samt, konstkonsulenten, intendenten på Dalarnas museum och Konstarkivets föreståndare.

Ett utkast till ”Landstinget och konsten 2007” presenteras för kulturnämnden i april 2007 och avser att ge en nulägesbeskrivning, som ska syfta till att ge kulturnämnden en överblick över strukturer för konstlivet i Dalarna och landstingets roll i detta. Förhoppningen är att det ska ge underlag för beslut om framtida struktur för regionalt utvecklingsstöd till bild- form- och konstområdet i länet. Följande frågor behandlas:

Landstinget som egen aktör

Landstingets interna konstutsmyskningsverksamhet: organisation, policy, m.m.
Länskonst, Landstinget Dalarna:
Konstkonsulent med medfinansiering av Statens kulturråd, med uppdrag att arbeta med konstabildning, konstpedagogik, den offentliga konsten, seminarier, utställningsprojekt, samverkan och nätverksbyggande inom länet.

Förhållandet till andra aktörer

Konstföreningar med regional verksamhet. Konstnärsorganisationer. Projekt av regional karaktär. Enskilda konstnärer och konstnärsgupper. Kommunala och andra lokala aktörer.

För kontinuitetens skull och för förståelsen av hur konstområdet har behandlats inom landstinget ingår den historiska beskrivningen i stort sett oförändrad i sammanställningen Nulägesbeskrivning med viss omvärldsbevakning har självfallet förändrats sedan 2002. I sammanfattning anges underlag för frågor som bör beaktas.

Falun 2007-04-04

Åsa Nyman

Sammanfattning

Dalarna är känt för sin traditionsrika kultur och sitt rika och mångskiftande kulturliv. Där ryms både omistliga kulturarv och nya kulturinitiativ med nationell och internationell lyskraft. Konstlivet i Dalarna är inget undantag. Landstinget Dalarnas arbete på konstområdet är således en pusselbit i en omfattande helhet. I bästa fall kan landstingets konstfrämjande arbete medverka till stärkt dialog mellan olika aktörer och leda till en samverkan som gör helheten starkare och vitalare. Genom ambitiöst och konsekvent arbete med konstnärliga gestaltningar i landstingets egna miljöer skapas därtill en förebild, som kan inspirera fler.

Att beakta för Landstinget som aktör på konstområdet:

Egen verksamhet

Landstinget Dalarnas ansvar för konstområdet samlas hos Landstinget Dalarnas kulturnämnd. Ärendehandläggning och handledning inom konstområdet knyts till tjänsteman med kunskap om, engagemang för och tidsutrymme för konstområdet.

- Anslag till konstverksamheten bör bestå av att ett årligt anslag ges till konstnärlig utsmyckning i landstingsmiljöer. Anslaget avser nyinköp för kompletteringar, vård och ramning av konstverk, konsultarvoden och konstpedagogiska insatser.
- En diskussion om återinförande av en-procentsregeln påbörjas. Dvs att en procent av beräknad byggnadskostnad avsätts för konstnärlig gestaltning av miljön – att tillämpas såväl vid nybyggnation som vid genomgripande ombyggnation av landstingsägda lokaler.
- Konstverk från konstarkivet ska kunna ställas till förfogande för sjukhusbibliotek som vill arbeta med utlåning av konst, artoteksverksamhet.
- Landstinget Dalarnas interna verksamhet ska präglas av en helhetssyn på hur konstnärlig utsmyckning och lokalers utformning och inredning kan samverka till stimulerande och läkande miljöer. Samarbete ska ske med Landstingsfastigheter och berörd personal.
- Länskonstverksamhet med regional konstkonsulent som ledare ska syfta till att inspirera, utveckla och samordna konstbildande och konstpedagogiskt arbete i hela Dalarna.

Förhållande till andra aktörer

- Konstbildande föreningar med regional verksamhet (f n SK, DKF) har möjlighet att ansöka om verksamhetsbidrag.
- Konstnärsorganisationen Konst i Dalarna (KiD) kan få bidrag.
- Landstinget Dalarna föreslås inta en generös hållning till utvecklingsprojekt inom bild- och formkonst, som t ex Avesta Art.

Landstinget som aktör på konstområdet

Konstnärlig utsmyckning

Bakgrund

År 1947 motionerade landstingsman Arvid Hallberg om att landstinget skulle avsätta 10 000 kronor för inköp av konstverk för att pryda landstingets inrättningar. Konstverk i sjuksalar bör ha en gynnsam effekt på patienters bättring, menade motionären. Förslaget antogs samma år och kan ses som inledning till en medveten inköpsstrategi för konstverk till landstingets vårdinrättningar. Tio år tidigare hade Statens konstråd inrättats nationellt, med ambition att låta goda konstverk samspela med arkitektur och bidra till en totalmiljö, som positivt påverkar människans sinnesstämning, attityder och möjligheter. Med Statens konstråd introducerades den s.k. *enprocentsregeln*, uttalad av dåvarande ecklesiastikministern Arthur Engberg, att avsätta ”ett icke alltför ringa belopp, i allmänhet ej understigande 1 procent av byggnads-kostnaderna, till konstnärlig utsmyckning”. Enprocentsregeln blev så småningom en veder-tagen princip för såväl statliga som kommunala nybyggnadsprojekt. Regeln är dock inte lagstadgad..

Från 1947 och framåt har landstinget anslagit medel till konstinköp. Under 70- och 80-talet bedrevs en intensiv verksamhet inom landstingets konstverksamhet. Primärvården byggdes ut och stora om- och tillbyggnader på lasaretten i länet genomfördes. Omräknat i dagens penningvärde satsades ca 5-6 miljoner per år på konstnärlig utsmyckning. Ett nytt förhållningssätt till konst i landstingsmiljöer växte fram. I stället för att som kronan på verket föra in väl valda konstverk i redan färdiga miljöer, fördes tanken på konstnärlig gestaltning in i planeringen av nya byggnader. I dialog mellan konstnärer, arkitekter, byggherrar och framtida brukare utvecklades på många håll ett helhetstänkande för miljöerna. Primärvården byggdes ut med nya vårdcentraler eller helt ombyggda sjukhem och läkarstationer. Stora till- och ombyggnader av landstingets lasarett genomfördes. Ett flertal konsulter, framförallt professionella konstnärer, var engagerade i den konstnärliga gestaltningen av allt det nya. Konsulten fördelade uppdrag i form av fasta utsmyckningar till konstnärer och gjorde stora inköp eller beställningar av lös konst. *Enprocentsregeln* var i fullt bruk. Många nya, fina och genomarbetade miljöer med stora konstnärliga ambitioner skapades. Samarbetet med personal och andra berörda vid utsmyckningar fungerade bra, utan vare sig tydlig praxis eller norm.

”Fast” konst skiljes från ”lös” konst. Med ”fast” konst avsågs den utsmyckning, som ingår som en del i en ny- eller ombyggnation och där kostnaderna för konsten ingått i bygg-kostnaderna enligt *enprocentsregeln*. Den ”lösa” konsten var och är flyttbar: främst målningar, grafiska konstverk och skulpturer.

Verksamheten har därefter förändrats, framförallt då nybyggnationer minskat och inhyrning av bruksfärdiga lokaler ökat. *Enprocentsregeln* är inte längre ett självklart verktyg i landstingets konstarbete. Helhetssyn inom utsmykningsarbetet kan heller inte alltid fullföljas. År 1985 företogs en översyn av arbetsmetoder och rutiner för konstnärlig utsmyckning, då viss praxis fastslogs. År 1991 införde landstinget den s.k. Dalamodellen med ny organisation för sjukvården, samtidigt bildades ett fastighetsbolag för att förvalta landstingets lokaler.

Få nybyggnationer och endast få större ombyggnader av landstingets egna fastigheter har gjorts efter den fastighetskris som inträffade 1992. Komplicerade avtal med kontrakts- och

uthyrningssystem har gjort att *enprocentsregeln* numera är satt ur spel. Allt detta har påverkat den helhetstanke i miljögestaltning, som – för både personalens och patienternas trevnad – bör genomsyra all offentlig miljö.

Ett årligt anslag har avsatts till både inköp, konsultarvoden och inramning av ny och gammal konst.

Bild- och formkonst – nuläge och vårdbehov -2007

Landstinget Dalarna äger och förvaltar i dag omkring 13 000 konstnärliga verk.

Konstinnehavet utgörs främst av bilder i olika konstnärliga tekniker, inköpta genom åren från utställningar på museer och gallerier eller direkt från konstnärer. Det finns även enstaka verk som donerats av personal eller patienter. En mindre del av konsten utgörs av skulpturer och konsthantverk. Registreringen av förvärvade verk var fram till 1980-talets slut ofullständig, men sedan 1989 sker rutinmässigt registrering av alla nyförvärv i ett databuret system. Varje konstverk förses med etikett med ett registreringsnummer. Avsikten att lägga ut registret på landstingets intranät har inte prioriterats p g a kostnader för bildrättigheter. Från år 2004 kompletteras registret med foton.. Inventering och uppdatering av tidigare registrerad konst är en nödvändig åtgärd.

Landstingets cirka 13000 konstverk ingår i dag i en bättre eller sämre planerad miljögestaltning av de ca 450 000 kvadratmeter lokaler för personal, patienter och elever som Landstinget Dalarna förfogar över. Det är eget eller inhyrt utrymme, där förrådslokaler, tomma eller vakanta lokaler inte har räknats med. Teoretiskt räknat, blir det en konstbild per 37 kvadratmeter golvyta eller, mer begripligt, ett konstverk att dela på för två normalstora sjuksalar.

Efterfrågan på konstnärlig utsmyckning, framförallt bilder – målningar, grafiska blad, fotografiska verk – är stor från landstingets olika avdelningar runt om i hela Dalarna. Nuvarande inköp av ny konst kan på intet sätt motsvara förväntningarna. Det finns också behov av att komplettera miljöer med enstaka konstverk, då verksamheter i olika avdelningar förändras genom egna ombyggnader och omdisponeringar. Dessutom framförs många personliga önskemål om konstverk till kontorsrum eller gemensamma utrymmen.

Nyanskaffningar av bilder av skilda karaktärer är nödvändiga, både i serier av sammanhållna verk, t.ex. grafiska blad, och i form av enstaka konstverk. Det är också angeläget att sortimentet breddas till att omfatta alla kategorier bild- och formkonst, även konsthantverk.

I miljöer, som har haft en helhetsgestaltning, förekommer det att sammanhållna konstverksserier skingras och kommer på vandring med personal som flyttar till andra avdelningar. Konst kommer ibland i retur med skador, som kan kräva kostsamma renoveringsåtgärder. En del konstverk försvinner, och även om detta är sällsynt måste det beaktas ur ett ägar- och ekonomiperspektiv.

Vården av konstbeståndet pågår kontinuerligt. Renoveringsbehovet är omfattande och prioriteringar är ständigt nödvändiga. En stor del av landstingets konstinnehav består av grafiska blad, som på grund av okunskap tidigare har blivit felaktigt ramade och omhändertagna. Papperet och trycket i dessa konstverk förstörs långsamt genom syraangrepp och behöver snarast åtgärdas genom nyinramning med passepartout och backstycke av syrafritt material. Omramningar och reparationer av skadade konstverk är därför en investering på sikt. Betydande resurser av konstanslaget avsätts till sådan vård.

Ett ringa antal konstverk är i dag förrådsställda på grund av skador, andra kvalitetsbrister eller tidstypiskhet, som uppfattas vara passé.

Landstingets arkiv för lös konst var under 90-talet inrymt i ett källarutrymme i f.d sjuksköterskeskolan. Konstarkivet flyttades först till lasarettentréns nedre plan i Falun och är nu flyttat till lokaler Vasagatan 8, Falun. Där finns konsten samlad och överblickbar i väntan på utplacering, renovering eller annat omhändertagande. Lokalerna har renoverats och inretts på mer ändamålsenligt sätt och utgör nu ett fysiskt nav för landstingets arbete med eget konstinnehav.

Fasta utsmyckningar – nuläge och vårdbehov

Dagens snabbt förändrade förutsättningar i landstingets verksamheter medför att andelen fasta utsmyckningar har minskat avsevärt. Verksamheter är inte lika stationära som tidigare och lokalerna är betydligt mindre till ytan. I framtiden torde endast få fasta utsmyckningar komma till stånd.

När verksamheter flyttar, avvecklas eller på annat sätt omstruktureras ändras även förutsättningarna för de fasta konstnärliga utsmyckningar som finns i lokalerna. Fast installerad konst har i vissa fall splittrats, i andra fall har delar av eller hela konstverk monterats ned och magasineras. Väl genomtänkta utsmyckningskoncept har raserats, utan att ersättas av ny helhetsgestaltning. Ibland har förändringen inneburit att delar av fast installerade konstverk avlägsnats eller ändrats. I vissa fall har konstverk så till den grad förvanskats att det måste anses vara ett brott mot landstingets egendom och därtill respektlöshet mot konstnären och hennes/hans upphovsrätt.

I dag saknas en total och genomgripande överblick över genomförda, pågående och planerade förändringar, som påverkar förutsättningarna för de fast installerade konstverken i landstingets lokaler. De informationer, som förmedlas från personalgrupper, och de dialoger, som förs mellan landstingets konstansvariga och fastighetsbolaget, är värdefulla, men ofullständiga, osystematiska och därför otillräckliga.

Framtid

Helhetssyn på miljögestaltning

Vikten av att se både till kropp och själ poängteras allt oftare inom vårdarbetet. En stimulerande och aktiverande totalmiljö kan bidra till att ge kraft att orka bearbeta den uppkomna sjukdomssituationen och därmed påskynda läkningsprocessen. En positiv miljö stimulerar också självklart landstingets anställda och bidrar till deras trivsel och välbefinnande. Efterfrågan på medverkan i konst- och miljöutformning har i linje med ovanstående ökat de senaste åren.

Den konstnärliga miljöutformningen i en vårdmiljö bör, tillsammans med färgsättning, belysning, inredning och skyltning, bidra till en stimulerande totalmiljö. Den offentliga miljön bör utformas på ett professionellt ändamålsenligt sätt. En estetik som eftersträvar ”hemlighet ” bör undvikas i offentlig miljö. Helhetssyn på konstnärlig utsmyckning och lokalers utformning och inredning är förutsättningen för att Landstinget Dalarnas miljöer ska förknippas med den höga kvalitet och identitet som kännetecknar ett förtroendeingivande och framgångsrikt varumärke.

Önskvärt vore att det vid större ombyggnationer upprättades en renoveringsplan, där renovering och miljöutformning, inbegripet konstnärlig gestaltning, löper parallellt. Personalen, som bäst vet vilka hänsyn som måste tas till verksamhetens art, bör självklart ha inflytande och erbjudas möjlighet att ta ställning till några väl genomarbetade förslag, utarbetade av experter med tanke på totalmiljön. En sådan god samordning kan på sikt visa sig vara ekonomiskt lönsam.

Förhållningssätt till konstnärer

Landstinget vill medverka till att stimulera konstlivet och konstdebatten i Dalarna. Denna medverkan förutsätts ske på flera olika sätt, och ett är genom inköp av konst. De inköp som landstinget gör för en egen konstnärlig utsmyckning kommer därför också länets konstnärer tillgodo och kan betraktas som stöd till konstlivet i länet. Genom utsmyknings-uppdrag får konstnärer möjlighet att uttrycka sig i stort format och spurras till utveckling. Samtidigt ger vårdmiljöns specifika behov en utmanande begränsning. Sett ur ett ekonomiskt perspektiv är dock insatserna för länets konstnärer relativt obetydliga, även om det för den enskilda konstnären är en merit att få sin konst inköpt av eller bli utsedd att utföra utsmykningsarbete åt Landstinget Dalarna.

I dag är det framför allt stat, landsting och kommuner som köper samtida svensk konst. De offentliga institutioners konstinnehav speglar därför den svenska konstens utveckling genom åren. Landstinget Dalarnas samling ger därför en unik spegling av länets konst från mitten av 1940-talet och fram till i dag. Alla länets erkända konstnärer finns här representerade med flera verk – ett faktum som sällan uppmärksammas.

Organisation

- Det övergripande ansvaret för Landstinget Dalarnas konstfrämjande arbete och konstnärlig utsmykningsverksamhet ligger hos kulturnämnden och handhas av en tjänsteman med intresse och adekvat utbildning. .
- Det praktiska arbetet med konstförråd, utplacering av konst och dialog med berörd personal och fastighetsförvaltning genomförs av en konsthandläggare, med goda kvalifikationer inom konstområdet.
- Vid större utsmyckningar och ombyggnationer kan särskilda konsulter anlitas, då i samråd med fastighetsförvaltningen.
- Landstingsfastigheter bör ha en särskild person utsedd med uppdrag att samarbeta i konstfrågor.

Verksamhet

Större utsmykningsarbeten

Vid ny- och ombyggnader bör anslag till konsten bevakas genom fastighetsavdelningens försorg (*enprocentsregeln*) och konstansvarig vid kulturnämnden bistå med råd och utse eventuell konsult för aktuella projekt.

Nybyggnation, förvärv eller förhyrning

För ny verksamhet i helt nya lokaler, landstingets egna eller förhyrda, bör principen tillämpas med en procent av bedömd byggnadskostnad till konstnärlig gestaltning. *Enprocentsregeln* bör gälla även då befintlig verksamhet flyttas till nya lokaler eller får kraftigt förändrade lokaler. Också vid förhyrning av nya lokaler bör behovet av konstnärlig utsmyckning beaktas. Medel för ändamålen kan avsättas i samband med ordinarie budgetbehandling. Medlen bör äskas av fastighetsförvaltningen och konstansvarig vid Kulturnämnden.

Lös Konst och kompletterande utsmyckningar

I många av landstingets äldre lokaler saknas fortfarande en acceptabel och genomtänkt konstnärlig utsmyckning. Behovet av mer konst och utbyten uppstår även vid smärre ombyggnader och vid omflyttningar. Handläggaren för konstnärlig utsmyckning ansvarar för att komplettering utförs, eventuellt med hjälp av konsult. Årligt anslag för inköp och vård av konst avsätts i budget.

Kvalitetsaspekter och sammanhang

Den konst som köps in till landstingets samling bör vara av hög kvalitet, utförd av professionella konstnärer. Kvalitetsbegreppet är inte entydigt, men här avses:

- a) konstnären ska behärska sitt uttrycksätt väl,
- b) innehållet ska vara angeläget.

Konstförvärv bör ske med tanke på att beståndet sammantaget ska visa olika konstriktningar, olika tekniker och olika motivkretsar och representera en intressant helhet. Huvudregel för inköp av konst bör vara att främst vända sig till länets konstnärer för att innehavet ska spegla konstlivet i Dalarna, men detta utesluter inte inköp utanför länsgränsen. Ett omfattande intresse för och bevakning av konstlivet i Dalarna är här avgörande och måste avse utställningsverksamhet i hela Dalarna. Även konsthantverk bör förvärvas. Konsten ska vara lätt att sköta och inte ställa några krav på drift. För inköp till konstlagret ansvarar konsthandläggare som vid behov kan inrätta rådgivande referensgrupper av konstexperter eller av brukare.

Utvecklingen av visningsmöjligheter av konst via nya medier utvecklas i samarbete med Länskonst Dalarna och Film i Dalarna. Visningsstationer för konstfilm utprovas och kan placeras även i vårdmiljö.

Det är viktigt att ha i åtanke att den förvärvade konsten ska placeras i en miljö, där människor med olika sjukdomstillstånd söker vård och behandling och där personalen ofta utför ett pressat och tungt arbete. Vårdmiljöerna besöks av människor med varierande bakgrund, smak, värderingar och livssituationer. Hänsyn ska tas till såväl patienter och personal som besökande allmänhet. Bilderna bör i första hand vara stimulerande och livsbejakande – därmed inte sagt att konsten ska vara likartad och utslätad. Målet är att var och en ska finna något särskilt att tycka om, inte att alla ska tycka om allt.

I arbetet med konst- och miljöutformning bör följande lokaler prioriteras:

- a) Allmänna utrymmen som entréhallar, väntrum, vårdutrymmen, korridorer, samlings-salar, matsalar, hisshallar och andra lokaler som frekventeras av många besökare.
- b) Lokaler med speciell karaktär som ställer stora krav på miljöns utformning, t ex meditationsrum, rum för avsked, vissa samtalsrum.
- c) Personalrum och enskilda arbetsrum, där antalet verk eventuellt får begränsas och där personalens individuella smak kan få större utrymme.

För att skapa förståelse för och kunskap om konsten i vårdmiljön är konstpedagogisk verksamhet viktig. Den kan genomföras i form av visningar på plats eller t.ex. studiecirkel. Samarbete med personalens konstföreningar kan här vara en tillgång. Försöksverksamhet med konstnärsledd visningsverksamhet för personalgrupper har ägt rum och bekräftar den vitala resurs länets konstnärer utgör.

Till konstarkivet vid lasarettet i Falun kan personal från verksamheterna komma för att välja konst. Med god kvalitet och brett sammansatt konstinnehav med originalkonst, grafik, skulptur, textil och konsthantverk är det möjligt att ge personal utrymme att friare välja konst till sin verksamhet. Konsttjänstemannens roll blir mer att vägleda i valet av konstkollektion och att utforma pedagogisk verksamhet knuten till utsmycknings- och konstfrågor. Konst placerad ute i verksamheter bör få en organiserad tillsyn med tydliga rutiner för anmälan och åtgärder vid skador eller andra förändringar. I arbetet med att stimulera nya konstformer medverkar konstarkivet i att utveckla visningsverksamhet för konstfilm i länet. Till sjukhusbibliotek, som vill arbeta även med utlåning av konst, artotek, ställs konstverk från konstarkivet till förfogande.

Länskonst Dalarna

Bakgrund

I Dalarna inrättades en länskonstnärstjänst 1999 med Landstinget Dalarna som huvudman. Den första treårsperioden organiserades i samverkan med Avesta kommun. Arbetet inriktades dels på konstabildning och konstpedagogik i ett regionalt perspektiv med bl.a. seminarier, dels på en mer praktisk medverkan i det konstfrämjande arbetet i Avesta kommun. Samarbetet med Avesta kommun var motiverat av och huvudsakligen inriktat på Avesta Art, utställningen med samtidskonst i Gamla Järnbrukshyttan i Avesta, och medverkade därmed till att tydliggöra Avesta Arts regionala betydelse för konstlivet i Dalarna.

Efter förslag i "Konstöversyn 2002" och erfarenheterna från den första perioden anställdes en konstkonsulent med ett tydligt regionalt uppdrag. Verksamhetsplan och verksamhetsberättelser har redovisats årligen i ansvarig politisk församling. Den första perioden med länskonstverksamhet i Dalarna visar att det här i vår region finns ett stort behov av att länka samman olika aktörer i konstlivet, att stärka kunskapsutveckling och att utveckla samverkan som gör att än fler människor väcks till intresse att möta och låta sig berikas av bildkonst.

Med begreppet **konstkonsulent** betonas både verksamhetsfältet och rollen: Bildkonsten i hela dess bredd. Uppdraget som sakkunnig rådgivare ska medverka till att väcka intresse för och organisera verksamheter, som stärker kontakt, dialog och kunskap. Konstkonsulentens arbete rymmer tydliga uppdrag att samverka med konstnärer, konstföreningar, folkbildning, skolor, konstnärligt anknutna institutioner och länskonstverksamhet i andra regioner. Konstkonsulentens arbete ska samtidigt bäras av personligt engagemang och personlig kompetens. Tjänsten utformades som ett tidsbegränsat uppdrag, där varje sökande presenterade sin egen vision av uppdragets inriktning, uppläggning och profil. Konstkonsulentens arbete förutsätter en rambudget för själva verksamhetens genomförande.

Förhållande till andra aktörer

Dalarna är vida känt för sin traditionsrika kultur och sitt rika och mångskiftande kulturliv, som rymmer både omistliga kulturarv och nya kulturinitiativ med nationell och internationell lyskraft. Konstlivet i Dalarna är inget undantag – här finns folkkonst i prunkande dalmålningar och på älskade allmogemöbler, här finns genuina konstnärshem knutna till två av Sveriges genom tiderna mest uppmärksammade konstnärer, här finns nära nog ett hundra nu verksamma professionella bildkonstnärer, här finns det tålmodiga konstabildande arbetet i

ideella konstföreningar och studieförbund, här finns nya, storslagna konstevenemang med samtidskonst i fokus.

Landstinget Dalarnas arbete på konstområdet är således en pusselbit i en omfattande helhet. I bästa fall kan landstingets konstfrämjande arbete, inte minst genom satsningen på konstkonsulent, medverka till stärkt dialog mellan olika aktörer och leda till en samverkan som gör helheten starkare och vitalare. Genom ambitiöst och konsekvent arbete med konstnärliga gestaltningar i landstingets egna miljöer skapas därtill en förebild, som kan inspirera fler.

Här görs ett försök att ge överblick över det samtida konstlivet i Dalarna. I fokus står den professionellt burna bild- och formkonsten i Dalarna. Här ges inblick i allmänna konstföreningar, konstnärsdrivna verksamheter, institutioner och konsthallar i offentlig eller enskild regi, utbildningar och konstgallerier m.fl. aktörer med en mer kommersiell orientering. Exposén gör inte anspråk på att vara heltäckande – därtill är konstlivet i Dalarna för vitalt och mångskiftande. En avgränsning görs mot design, detta växande område där landstinget självt inte agerar.

Kartbilden över Dalarnas konstliv visar en imponerande mångfald. Vid jämförelse anses dock den samtida bild- och formkonsten ha en svagare position i Dalarna än i andra län.

Konstbildning på ideell grund

Idén med sammanslutningar för konstbildning föddes tidigt. Redan år 1832 startades Sveriges Allmänna Konstförening och från mitten av 1800-talet bildades lokala konstföreningar i flera större städer. Konstföreningar av skilda slag, större och mindre, finns sedan dess spridda i landet – både allmänna konstföreningar och föreningar, burna av medarbetare i ett företag eller en offentlig förvaltning. Föreningarna arrangerar konstutställningar, föredrag, studieresor, cirklar och kurser. Många gör också inköp av konst, som visas i samlingsutställningar och lottas ut till medlemmarna.

Sveriges Konstföreningar

Riksförbundet Sveriges Konstföreningar bildades 1973 som samarbetsorgan för lokala och regionala konstföreningar. Konstbildning är huvuduppgift och förbundet har startat *Konstperspektiv*, som nu är Nordens största konsttidskrift. Riksförbundet bärs av närmare 1500 föreningar, fördelade på 25 regionala distrikt. 330 av medlemsföreningarna är allmänna konstföreningar medan resterande återfinns på arbetsplatser. Tillsammans omfattar alla anslutna konstföreningarna runt 425 000 enskilda personer. Riksorganisationen har statsbidrag som grund för sin ekonomi.

I Dalarna finns, enligt Sveriges Konstföreningar, ett 30-tal konstföreningar. Dessutom finns konstföreningar och konstklubbar som väljer att arbeta utan kontakt med den organiserade konstbildningsrörelsen i Sverige.

Sveriges Konstföreningar har ett aktivt distrikt i Dalarna med egen styrelse. Distriktet arrangerar varje år flera utbildningsdagar för sina medlemmar, även föreläsningar och kurser, öppna för allmänheten. Målsättningen är att stärka det konstbildande arbetet i Dalarna genom både ämnes- och metodkunskap inom konst och ledarskap. Distriktet bärs av ideellt arbete och har en blygsam budget, baserad på medlemsavgifter och landstingsbidrag. Kostnaderna för föreläsares arvoden och resor är den tyngsta utgiften. Distriktet bedriver ingen egen utställningsverksamhet, men har – i mån av resurser – lämnat bidrag bl.a. till dalakonstnärers

medverka i nationella och internationella utställningar och konstnärers samlade presentationer.

Dalarnas Konstförening

Dalarnas Konstförening bildades 1926 och har genom sin roll som arrangör för höstsalongen i konsthallen i Dalarnas museum en särställning bland konstföreningarna i Dalarna. Föreningen har sitt säte i Falun och ingår som medlemsförening i Dalarnas distrikt av Sveriges Konstföreningar. Höstsalongen med juryutvald konst, knuten till eller producerad i Dalarna, utgör en generalmönstring av Dalarnas konstnärliga arbete och standard. I stort sett varje län i Sverige har en motsvarande mönstring. Utställningen är välbesökt och försäljningen av konst är god. Inköp till offentliga miljöer utgör här en stor del, men även privata inköp är betydande. Utställningen är den enda i sitt slag i Dalarna och har stor betydelse både som konstnärlig mötesplats och som en nationell arena. Under någon period av sin karriär har i stort sett alla länets konstnärer ställt ut i höstsalongen. För unga konstnärer, liksom för konststuderande och amatörer, är höstsalongen en språngbräda i riktning mot konstnärlig yrkesidentitet.

I likhet med de flesta andra konstföreningar bedriver Dalarnas konstförening aktiv konstbildning genom bl.a. föreläsningar. I samverkan med Sparbanksstiftelsen och Ragnar och Birgit Åhléns stiftelse för konst i Dalarna utser föreningen stipendiater för stipendier till yrkesverksamma konstnärer i Dalarna.

Konstfrämjandet

Folkrörelsernas organisation för konstbildning, Konstfrämjandet, startade 1947 och arbetade under 45 år aktivt med bildförmedling, försäljning av grafik och konstbildning, inte minst genom egen tidning och stort kursutbud. Konstfrämjandet Dalarna drev under sin aktiva period ett galleri i Borlänge med räckvidd ut över hela Dalarna. Konstfrämjandet i Sverige försattes i likvidation 1992 och följdes efter några år av en ny organisation: Folkrörelsernas Konstfrämjande samarbetar med nystartade Skådebanan Dalarna.

Konst åt alla

Konst åt alla är rubrik för de samlingslokalägande organisationernas gemensamma arbete med bildkonst. Bygdegårdarnas Riksförbund, Folkets Hus och Folkets Parks riksorganisation och nykterhetsrörelsens Våra Gårdar erhåller ett särskilt statsbidrag för att främja att konst från vår egen tid visas och sprids. I flera årtionden har Konst åt alla-utställningar vandrat genom Sverige och med regelbundenhet gästar de Dalarna. Alla yrkesverksamma konstnärer i regionen inbjuds att medverka i utställningarna, som därmed ger en intressant spegling av den samtida konsten i Dalarna. Riksförbunden gör inköp av konst, som sedan placeras i samlingslokaler runt om i hela landet eller används i vandringsutställningar.

Konst åt alla-satsningen är betydelsefull på flera sätt: Konstnärerna får en fin möjlighet att visa sina verk, många konstnärer får en inkomst, värdorten får en unik konsthändelse och nutida konst finner, till mångas glädje, sin plats i allmänna samlingslokaler. De stora samlingsutställningarna Konst åt alla äger rum i en bygdegård i norra Dalarna och i ett Folkets Hus i södra Dalarna och visar flera hundra verk av cirka 60 konstnärer, verksamma i Dalarna.

Genom Konst åt alla kan varje samlingslokalägande förening, som är ansluten till någon av de tre riksorganisationerna, kostnadsfritt erhålla en konstsamling till sin lokal. En kollektion med grafik, målningar och i vissa fall även skulptur formas unikt för varje lokal. I samband med

större upprustning, tillbyggnad eller nybyggnation av större allmänna samlingslokaler genomförs i regel projekt med konstnärlig gestaltning. Verk, inköpta genom Konst åt alla, återkommer även i form av vandringsutställningar. Dalarnas bygdegårdsdistrikt arrangerar varje år åtminstone en vandringsutställning med konstverk, presenterade i tema, de senaste åren bl.a. arkitektur, vatten och kor i konsten. Utställningen turnerar i ett antal bygdegårdar runt om i Dalarna.

De flesta konstföreningar har en stabil och engagerad medlemsskara, och flera dalaföreningar väcker nationell uppmärksamhet för mycket aktiv verksamhet och ökande medlemsantal. Dalarnas konstförenings nyckelroll för den stora höstsalongen i Dalarnas museum är av utomordentligt stor betydelse för länet, länets konstpublik och konstliv. Sveriges Konstföreningars Daladistrikt bidrar med värdefulla insatser för alla övriga av länets lokala konstföreningar. Moderorganisationen är rikstäckande och som sådan mycket stabil. Konst åt alla med sin starka förankring i klassiska folkrörelser ger konsten nya, ibland överraskande, kontaktytor till många människor runt om i Dalarna.

Konst åt alla erhåller statsbidrag och tycks inte kräva regionalt stöd.

Konstnärsorganisationer

I Dalarna finns flera riksorganisationer för yrkesverksamma konstnärer representerade med regionavdelningar.

KRO

Konstnärernas riksorganisation, KRO, bildades 1937 och organiserar cirka 3 000 professionellt verksamma konstnärer, främst inom måleri, textil och skulptur. Föreningens uppgift är att företräda konstnärerna i fackliga och politiska frågor, som rör utövarnas ekonomiska och sociala ställning och situation. Centrala frågor är:

- att öka antalet arbetstillfällen,
- att stärka det upphovsrättsliga skyddet,
- att stärka konstnärernas sociala ställning i samhället,
- att träffa avtal om ersättningar, arvoden och arbetsvillkor,
- att öka konstnärernas inflytande i konstlivet.

KRO har ett omfattande samarbete med BUS, d.v.s. Bildkonst Upphovsrätt i Sverige, konstnärernas motsvarighet till STIM, och KRO ingår i Konstnärliga och Litterära Yrkesutövaras Samarbetsnämnd, KLYS. KRO ger ut tidskriften *Konstnären*. KRO är för sitt regionala arbete uppdelat i distrikt. KRO Dalarna har egen styrelse och organiserar yrkesverksamma konstnärer i landskapet, Medlemmarna betalar avgift till KRO på nationell nivå i form av dels en avdragsgill serviceavgift, dels en medlemsavgift. En mindre del av beloppet går sedan tillbaka till regionen som verksamhetsmedel.

KIF

Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare, KIF bildades 1961 och har på sitt program likartade uppgifter som KRO. Förbunden delar kansli och har ett omfattande samarbete på riksplanet liksom även regionalt. KIF Dalarna har ingen egen styrelse..

KC-mitt

Organisationen Konstnärscentrum består av fem regioner i Sverige. Öst, Väst, Syd, Mitt och Nord. Alla fem regionerna är fristående ideella föreningar med samma arbetsinriktning och

målsättningstadgar. Konstnärscentrum har en huvudstyrelse bestående av representanter från regionstyrelserna. KC har som ändamål att tillvarata de yrkesverksamma konstnärernas arbetsmarknadsintressen. KC skall aktivt verka för att skapa arbets - och inkomstillfällen, utveckla konstnärernas arbetsområde samt verka för att de resurser som finns hos konstnärerna tillvaratas.

AF-Kultur

Arbetsförmedlingen kultur arbetar för arbetssökande och arbetsgivare med indelning i tre konstområden: Scen och ton, ord och media, samt bild och form. AF-kultur arbetar för verksamhet i hela länet och är en aktör för utbildning inom konstområdena.

Andra organisationer

Andra konstnärorganisationer inom upphovsrättsområdet bild och form, som är företrädade i Dalarna, är Svenska tecknare, Svenska Fotografers förbund och Sveriges industridesigner, SID. Ingen av dessa organisationer har egen regional styrelse, medlemmarna arbetar genom nätverk i informell verksamhet. Medlemsantalet är ringa.

Regionala organisationer

Konst i Dalarna, KiD

Konst i Dalarna, KiD, är en ideell förening med syfte att verka regionalt för bild- och formkonstens främjande. Föreningen bildades i maj 1995 på initiativ av KRO och KIF i Dalarna. Medlem i föreningen kan den bli som är yrkesverksam bild- eller formkonstnär och som motsvarar de invals-kriterier, som KRO och KIF tillämpar. Konst i Dalarna har för närvarande 77 medlemmar och samlar därmed de flesta av länets aktivt yrkesverksamma bild- och formkonstnärer. Till KiD kan kommuner, konstföreningar och andra verksamheter vända sig för att nå kontakt med yrkesverksamma konstnärer inom olika konstnärliga områden. KiD presenterar sina medlemmar, deras konstnärskap, kunskaper och verksamheter bl.a. på ambitiös webbplats på Internet. KiD fungerar som resursbank för konstnärlig kapacitet i Dalarna, tillhandahåller register över konstnärer i Dalarna och marknadsför sina medlemmar genom en rad aktiviteter. Konst i Dalarna har sin lokal i Gruvstugan i Falun inom Världsarvsområdet. KiDs medlemmar betalar en blygsam medlemsavgift. Verksamheten finansieras till största delen genom bidrag och sponsring.

KRO och KIF är sammanslutningar bestående av yrkesverksamma konstnärer. Framförallt KRO bedriver en aktiv verksamhet i Dalarna, bl.a. genom att agera remissinstans, delta i samhällsdebatt och på andra sätt ta tillvara medlemmarnas intressen. KRO och KIF är, till en del av sin karaktär, att betrakta som fackliga intresseorganisationer även om medlemmarna – konstnärerna – oftast är enskilda företagare. Medlemsantalet ökar långsamt, avgången är ringa och deras framtid i Dalarna kan betraktas som mycket stabil.

Konst i Dalarna, KiD, är den yngsta av konstnärernas organisationer och framstår i nuläget som mycket publik och vital. Verksamheten har stora ambitioner men små ekonomiska resurser. Medlemsantalet är stabilt och ökar med någon eller några medlemmar per år.

Konst i Dalarna är en marknadsförings- och kontaktorganisation för bild- och formkonstnärer. Som sådan har den stor betydelse för länets utåtriktade konstnärliga verksamhet. Här kan länets brukare finna länets utövare inom alla konstnärliga områden, dels via register och dels genom personliga kontakter. Konst i Dalarna uppfyller helt de nationella målen: att länka samman aktörer i hållbara nätverk och att tillhandahålla regionala konstnärregister, sökarkiv och kataloger över professionellt verksamma bild- och formkonstnärer. Konst i Dalarna bör

därför genom landstingsstyrelsen erhålla årligt bidrag för administrativ samordning, uppdatering av register och tillgängliggörande av information.

Konstnärskretsens verksamheter

I Dalarna finns flera, mer eller mindre fasta, sammanslutningar av regional karaktär av bild- och formkonstnärer. De har tillkommit utifrån regionala behov av att t.ex. gemensamt marknadsföra sig för att möta en större publik, men också utifrån en önskan att underlätta vardagens arbete genom samarbete kring mer praktiska frågor. Viktiga inslag i arbetet är gemensamma projekt med nationell och ibland internationell utblick.

Stiftelsen Gruvstugan i Falun

Stiftelsen Gruvstugan i Falun bildades i samband med att driften vid koppargruvan upphörde. En mängd fastigheter knutna till gruvdriften stod då tomma. Samtidigt planerade Fornby folkhögskola en bildestetisk utbildning och Haraldboskolan i Falun ett estetiska bild och form program på gymnasienivå. Båda utbildningarna kunde inrymmas i den gamla Gruvstugan, som stiftelsen rustade upp för just dessa ändamål. Fornby har därefter flyttat sin utbildning till Borlänge. Även KiD och Falu emaljverkstad har fått egna lokaler i Gruvstugan. Gruvstugans stiftare är Landstinget Dalarna, Dalarnas Bildningsförbund, KRO samt Falu och Borlänge kommuner i samverkan. Stiftelsen har ambitionen att utveckla ett konstcentrum för regionen. Under sommarhalvåret anordnas kurser och utställningar i den säregna gruvmiljön.

Ateljéföreningen Nisserska huset

I en ateljéförening samlas konstnärer ofta under ett tak för att dela på gemensamma kostnader och ibland samarbeta i gemensamma utrymmen. En sådan förening är Ateljéföreningen Nisserska huset i Falun med medlemmar som hyr ateljé i huset. Vissa utrymmen är gemensamma och föreningen delar huset med Nisserska Teatern och Falu lasarett Medicinhistoriska museum. Hyran är till en del subventionerad av Landstingsfastigheter. Föreningen bedriver projekt, förlagda utanför Nisserska huset, och har – om ekonomin medger det – ambitionen att som grupp visa sig i länet.

Emaljverkstaden i Falun

Emaljverkstaden i Falun är en kooperativ, helt konstnärstyd, verkstad med hyresbidrag från Falu kommun. Några konstnärer inhandlade för ett trettiotal år sedan, med finansiering via dåvarande Sparbanken, en emaljugn och viss utrustning för konstnärligt emaljarbete. Lokal hyrdes med kommunens hjälp vid Sturegatan i Falun och verksamheten drog igång som en kollektivverkstad. Ett konstnärligt uppdrag från Sparbanken betalade inventarierna, och med hjälp av statliga bidrag från Konstnärnämnden och Kulturrådet har verkstaden successivt kunnat moderniseras. Föreningen är öppen för alla konstnärer i Dalarna under förutsättning av att de har genomgått en kurs i emaljteknik. Många stora nationella och internationella verk, framförallt emaljskulpturer, har framställts i emaljverkstaden i Falun. Föreningen har ett tjugotal medlemmar från hela Dalarna.

Konstgrafiska verkstaden i Falun

Konstgrafiska verkstaden i Falun är en kommunägd verksamhet med primärkommunalt anställd konstnärlig och administrativ ledare. Verkstaden startades vid Kvarnberget 1955 – i efterdyningarna efter Falugrafikernas framgång – som ett samarbete mellan Arbetarnas Bildningsförbund, ABF, och Falu kommun. År 1973 flyttade verkstaden till Östanfors gamla småskola, granne till Carl Larssons etsarstuga och bostadshus i Falun. Huset och verkstaden genomgick en omfattande modernisering och renovering i mitten av 1990-talet och är numera en av landets modernaste och bäst fungerande konstgrafiska verkstäder. Möjligheter finns för

alla grafiska inriktningar: *Koppargrafikens alla metoder* – djuptryck med mekaniska tekniker som bl.a. kopparstick och tornålsgravyr eller med kemisk metod, bl.a. akvatintetsning, därtill *högtrycksmetoder* som träsnitt, plantryck som litografi och *andra grafiska tekniker*, där inte minst datorgrafik kommer starkt. Ledarna för verksamheten har alltid varit aktiva konstnärer och de har i hög grad satt sin prägel på verkstaden. Vid verkstaden arbetar ett 40-tal konstnärer från hela Dalarna, dessutom ges kurser i samarbete med studieförbund och i egen regi. Konstgrafiska verkstaden ordnar regelbundet utställningar, nationellt och internationellt, där värdorten och Falu kommun bidrar med medel.

Konstgrafiska verkstäder med kommunalt stöd och drivna av konstnärer finns också i Malung och i Orsa har Orsa Grafikstation startat år 2003. I verkstaden finns möjlighet för medlemmar att använda olika tekniker, såsom koppartryck, träsnitt, etsning, screentryck och fotopolymer. I Borlänge finns en kollektivverkstad för glas.

Konst runt Siljan

Konst runt Siljan är en sammanslutning av konstnärer i Siljansbygden som en helg om året, vanligtvis Kristi Himmelsfärdshelgen, öppnar sina ateljéer för besökare. Helgen rymmer också gemensamma utställningar och andra erbjudanden. Färdkarta med öppettider, adresser och vägbeskrivning förmedlas via turistbyråer, kulturhus och kommunerna Leksand, Rättvik, Orsa och Mora. Samma information finns på Konst runt Siljans webbplats. Konstspaning i Säter bygger på samma koncept.

Projekt

Även korta enstaka projekt av regional karaktär initieras ibland genom samarbete mellan konstnärer, kommuner och andra aktörer, inte minst internationella. Idéer kan födas vid möten och projektplaner formas. Projekttiden är ofta kort, maximalt en månad, och det synbara resultatet ofta en konstutställning.

De konstnärstyrda verksamheterna, framförallt kollektivverkstäderna visar stabil utveckling, då fast adress och fysisk byggnad finns och bidragsstrukturen är fastlagd sedan många år tillbaka. Intäkter utgörs främst av primärkommunala bidrag, medlemsavgifter och tillfälliga offentliga eller sponsrade satsningar. Ekonomin är stabil över tiden. Verksamheterna har inte karaktär av folkrörelse utan mer av produktions- och marknadsföringsverktyg.

Kollektivverkstäder med regional verksamhet och upptagning har stor betydelse för länets konstliv och kan i framtiden bli föremål för stöd enligt de statliga intentionerna. Verkstäderna utgör ett centrum inom varje region, där arbete, metodutveckling och vidareutbildning bedrivs, och de är därför viktiga för hela Dalarna.

Korta projekt av regional karaktär måste bedömas var för sig. Varje projekt har sina visioner och förutsättningar och bör sakligt analyseras och diskuteras inför bidragsprövning. Projekten innebär ofta stora risktaganden för idégivarna och landstinget kan här samverka med andra om stöd. Korta projekt kan rymma stora utmaningar och därför måste misslyckanden tillåtas. Framtiden tycks bli ännu mer projektorienterad. Projekt kan vara av stor betydelse för bilden av Dalarna, och många gånger kan bidrag prövas med perspektiv på regional utveckling och identitet. Stöd från landstinget kan också ge en större legitimitet åt verksamheten och förbättra förutsättningarna att ”växla upp” finansieringen via ytterligare bidragsgivare. Landstinget Dalarna bör intar en generös hållning till korta projekt inom bild- och formkonst och möjliggöra bidrag från landstingets kulturmedel.

Konstens institutioner och hem i Dalarna

Dalarnas museum

Dalarnas museum är en stiftelse med Dalarnas Fornminnes- och hembygdsförbund och Landstinget Dalarna som stiftare. Dalarnas museum samlar och visar Dalarnas bild- och formkonst, både från tidigare generationer och nu levande konstnärers verk. Museet är specialiserat mot folkkonst och grafik och har stora samlingar inom båda områdena. Inom bildkonsten utgör samlingen av grafiska konstverk, främst av Falugrafikerna, en unik skatt. Donationer och fonder har haft – och har – stor betydelse för museets möjligheter att utveckla konstsamlingen.

Dalarna Museum utgör länets största kunskapscentrum inom området bild och form. Museet har generösa utställningsytor, som delas med tillfälliga kulturhistoriska utställningar. Museet är sammanlänkat med Falu kommuns konsthall från 1937, numera överlåten till museet. Dalarnas museum har flera stora konstsamlingar i deposition, och Åhléns stiftelse är den stora ägaren av verk med anknytning till Dalarna. Museet självt har ingen specifik budgetpost för inköp av konst, utan alla konstinköp har kulturhistoriska motiveringar och finansieringar. Som länsmuseum erhåller Dalarnas museum årliga bidrag från såväl Landstinget Dalarna som statens kulturråd.

Konstverksamheten leds av en konstantendent, som – enligt löpande avtal – finansieras till lika delar av Dalarnas museum och Falu kommun. I tjänsten ingår därför att tillsammans med Falu kommuns kulturförvaltning planera och verkställa en internationell grafiktriennial i Dalarnas museum.

På Dalarnas museums program står också konstbildning. I detta uppdrag medverkar även en museipedagog, tillika konstpedagog, med barn och ungdomsvisningar som huvuduppgift. Museet formulerar sin pedagogiska uppgift så här:

Konsthallen bedriver en målinriktad konstbildning i avsikt att öka kvalitetsmedvetenheten och insikten i idé- och konsthistorisk sammanhang hos i första hand barn och ungdom. Detta sker genom samarbetet med Falu kommun, när det gäller att etablera och utveckla samarbete med skolan, folkbildningen, konstnärorganisationer och konstföreningar. Dessa samarbetspartners är en tillgång för konsthallens verksamhet. En viktig del av konstbildningen är också produktionen av kataloger och böcker om de konstnärer som ställer ut.

Dalarnas museum förvaltar den tidigare nämnda Åhlénstiftelsen. Stiftelsen bildades 1954 och har till ändamål att spegla Dalarnas ”konstutveckling” över tid. En tjänsteman lämnar förslag till stiftelsens styrelse, som beslutar om och verkställer inköp.

Stora Kopparbergs museum och salonger

Stora Kopparbergs museums huvudbyggnad, Stora gruvstugan, uppfördes 1785 som förvaltningsbyggnad för Stora Kopparberg. Under 1800-talet upphörde denna funktion, och efter årtal av förfall renoverades byggnaden och inrättades som museum 1922. Museet fokuserar industrihistoria med vissa utblickar mot ekonomi och socialhistoria. På vindsvåningen finns ett stort, för utställningsändamål iordningställt, utrymme. Museet visar här regelbundet utställningar med bild- och formkonst, oftast av konstnärer som nu lever och verkar i Dalarna. .

Museets huvudman är Stiftelsen Stora Kopparberget, som har till uppgift att förvalta, visa och forska kring det stora och unika industri- och teknikarv, som gruvan, gruvlandskapet och alla industribyggnader utgör. Stiftelsen är en av förvaltarna av det världsarv, som år 2001 fördes in på UNESCOs lista med anledning av minnena från denna tidiga industriella näring.

Företaget Stora Enso förvaltar i Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag huvudkontor stora och omfattande konstsamling med flera internationellt kända porträtt och gruvbilder av de stora svenska mästarna, bl.a. bröderna Martin, Pilo, Zorn, Herta Hilfon.

Zornsamlingarna

Zornsamlingarna i Mora förvaltar makarna Emma och Anders Zorns donation till svenska staten. Samlingarna omfattar fyra museer: Zorngården, Zornmuseet, Zorns Gammelgård & Textilkammare och Gopsmor. Anders Zorn planerade tidigt för ett museum, men det blev inte verklighet förrän långt efter hans död. År 1939 kunde Zornmuseet invigas, och drivande krafter var Emma Zorn tillsammans med Zornsamlingarnas första chef, professor Gerda Boëthius. Zornmuseet inrymmer en stor mängd av Anders Zorns verk och exempel på hans mångsidighet i olika tekniker. Från konstnärens egna omfattande samlingar av konst och konsthantverk visas verk av bl.a. Bruno Liljefors, Ernst Josephson, Alfred Wahlberg, Gustave Courbet, Jacopo Tintoretto och Giacomo Ceruti. Bland skulpturerna finns verk av Christian Eriksson, Per Hasselberg och Auguste Rodin. Ur den grafiska samlingen visas ett 20-tal etsningar av Rembrandt. Dalmålningarna har fått ett eget rum i museet. Regelbundet arrangeras tematiska konstutställningar – alltid med Zorn i fokus.

Carl Larsson gården

Carl Larsson gården i Sundborn är ett märkligt konstnärshem uppbyggt kring sekelskiftet, med en då helt ny inredningsstil med ljus, varm färgsättning och inredning utförd av konstnärsparet själva. Karin Larssons vävda textilier, broderier och gobelänger bidrar lika starkt som Carl Larssons målningar till den mjuka och personliga interiör som präglar hemmet. Inga temporära utställningar visas, men i gården finns – utöver konstnärsparets egna verk – samlingar av konstnärskollegors verk, japanska träsnitt och en stor mängd konstlitteratur, i huvudsak från sekelskiftet. Carl Larsson-gården är en av Sveriges största turistattraktioner i sitt slag och den ägs och förvaltas av en släktförening.

Under åren 1905 - 1918 porträtterade Carl Larsson en rad "präktiga byamän" i sin hemtrakt. Dessa tolv målningar donerade konstnären till Sundborns socken och de visas nu i församlingshemmet vid Sundborns kyrka. Samlingen, som benämns Carl Larssons porträttsamling, förvaltas i dag av Falu kommuns kulturförvaltning, som ibland arrangerar guidad visning av konsten.

Ottilia Adelborgs museum

I gamla prostgården i Gagnef finns Ottilia Adelborgs museum. Ottilia Adelborg bodde i Gagnef från 1903 och var verksam inom många områden: författarskap, måleri, bokillustrationer, hembygdsvård och hemslöjd. Hon grundade en knyppelskola och skapade hembygdsmuseet Gagnefs minnesstuga. Delar av hennes konstnärliga produktion är nu samlad i museet, som hålls öppet sommartid. I Gagnef diskuteras utveckling ett Barnbildscentrum i Dalarna.

Arvid Backlundgården

Arvid Backlundgården är belägen i Svärdsjö. Gården var skulptören Arvid Backlunds bostad och ateljé. Den är öppen för besök och inrymmer förutom Arvid Backlunds egna verk samlingar av samtida kollegors verk och en mängd konstlitteratur. Ateljén är tillbyggd med en

liten utställningshall, där det varje år ordnas utställning med aktuell nutida konst av en konstnär med dalaanknytning. Vid de välbesökta vernissagerna har det blivit tradition att verken presenteras genom ett samtal mellan konstnären och museilektor Örjan Hamrin, Dalarnas museum. Arvid Backlundgården ägs och förvaltas av Svärdsjö hembygdsförening.

Mörksuggefonden

År 1955 bildades stiftelsen Mörksuggefonden med syfte att i Rättvik skapa ett museum för modern konst. Initiativet togs av Rättvikskonstnären Verner Molin (1907-1980) och formgivaren och skribenten Birger Eriksson från Grytnäs och Falun. Verner Molin donerade sedermera hela sin kvarlåtenskap till fonden. Delar av hans konstsamling visas regelbundet i konsthallen i Rättvik.

Ahlbäcksstiftelsen i Smedjebacken

Johan Ahlbäckstiftelsen har bildats i samverkan mellan Smedjebackens kommun, Fundia Special Bar AB, Morgårdshammars AB, Norrbärke Sparbank, Bärkehus AB och Dalarnas museum. Samarbete sker även med Arbetets Museum i Norrköping, som är ett riksmuseum med nationellt ansvar för att dokumentera arbetets historia. Stiftelsens avsikt är att vårda och visa det konstnärliga arvet efter Johan Ahlbäck i hans ateljé och vid utställningar samt att stödja konstnärer som arbetar i Johan Ahlbäcks anda bl.a. genom att årligen utdela pris till utvald konstnär. Stiftelsen ger årligen seminarier med anknytning till konst, folkbildning och arbetarkultur. Johan Ahlbäcks vindsateljé, där han arbetade åren 1951-1973, har iordningställts och är öppen för besökare. Hans konst visas i Ahlbäckssalen i Smedjebackens bibliotek.

Leksands Konstmuseum visar måleri, skulptur, konsthantverk och design. Stomme i samlingarna är Leksandskonst och verk av Hilding Linnqvist, Eric Grate och Alf Munthe

Kulturhus

I Mora, Orsa, Rättvik och Leksand har kommunerna skapat egna kulturhus, där flera olika verksamheter inom kulturområdet samlas under ett tak. Där ryms kommunens huvudbibliotek och ytor för utställningar av kulturhistorisk/naturhistorisk karaktär. Ofta finns kommunens kulturförvaltning i byggnaden. Mora och Orsas kulturhus är inrymda i äldre renoverade fastigheter, där utställningsytorna är anpassade efter hand. Leksands och Rättviks kulturhus är nybyggda hus, väl anpassade för sina ändamål och med generösa utställningsytorna för bild- och formkost.

I Rättviks kulturhus konsthall arrangeras utställningar med främst samtida konst och konsthantverk av svenska och internationella konstnärer.

Leksands kulturhus invigdes 1985 och rymmer bibliotek, infotek, museum, lokalhistoriskt arkiv och stora utställningsytorna. I både biblioteket och museet visas året om rader av tillfälliga utställningar. Leksands Konstsällskap äger och förvaltar tillsammans med Leksands kommun en stor samling konstverk (ca 1 500). Konstsällskapet är grundat 1930 av konstnären Gustaf Ankarcröna och tillhör Sveriges Konstföreningar.

Vägskäl är ett internationellt projekt i Leksand initierat av konstnärer och Leksands kommun. Det är en internationell utbytesverksamhet och med årliga mellanrum hålls seminarier, vilka utmynnar i konstutställningar. Deltagare har hittills varit konstnärer från Kroatien och Dalarna i ett ömsesidigt samarbete, som bl.a. har resulterat i förnämliga utställningar i Leksands kulturhus. Konstutställningarna väcker uppmärksamhet i hela Dalarna och fördjupas genom föreläsningar, debatter och seminarier.

Avesta Art

Konstutställningen Avesta Art med samtidskonst i Gamla Järnbrukshyttan i Avesta har genom sina stora och nyskapande kvaliteter på kort tid blivit Dalarnas största konsthändelse med internationell lyskraft. Redan utställningsnamnet rymmer flera dimensioner. Den gamla hyttanläggningens storslagna rosthall blir en konsthall av unik art, där varje konstnär står inför utmaningen att skapa ett samspel – kontrast eller harmoni – med industriarvets egna starka uttryck i material och monumental arkitektur. Med konstnärliga tolkningar som tillägg i en näst intill orörd industrimiljö får också industriarvet en vägvisare av unikt slag. Avesta Art bärs av dialogen mellan industrihistoria och samtidskonst – och båda benen har bärande betydelse för Avesta Art som idé och evenemang.

Avesta Art arrangeras av Avesta kommun i den numera kommunalt ägda järnbruksanläggningen från industrialismens första storskaliga epok, 1870-talet. Utställningen introducerades 1995 och har sedan genomförts åren 1997, 1998, 2000, 2002, 2004 och 2006– alla år med medverkan av nationellt och internationellt erkända bildkonstnärer. Premiäråret medverkade konstnärer, verksamma i Sverige.

Avesta Art arbetar målmedvetet utifrån en folkbildande grund, och stort och positivt gensvar visas från besökare med vitt skilda bakgrunder vad gäller ålder, konstvana, utbildning, yrke och bostadsort. Avesta Art genomför i egen regi ambitiösa guideutbildningar, med konstvisningar för besökande grupper och allmänhet. Till konstutställningen fogas ett stort antal kulturprogram då musik, teater, litteratur och skaparverkstäder tillför perspektiv på konsten.

Avesta Art har alla år erhållit bidrag från Landstinget Dalarna, dels i form av mindre projektstöd, dels i form av samverkan kring länskonstnärens arbete åren 1999-2002. År 2004 och 2006 gavs ett större bidrag som bekräftar Avesta Arts regionala betydelse för Dalarna.

Konsthallar och gallerier

Ludvika kommun anordnar konstutställningar året om i sin konsthall belägen i Folkets Hus. Sommartid anordnas också utställningar i Sädesmagasinet på Hammarbacken. Främst regionala konstnärer framträder under höst- och vårsäsongerna.

Falu kommun har i anslutning till sitt stads- och länsbibliotek utställningshallen *Hörnan*. I kulturnämndens mål för utställningsverksamheten anges att företrädesvis visa konstgrafiska bilder, men även andra konstformer välkomnas. Där finns en livaktig och kvalitetsinriktad utställningsverksamhet året runt. Galleriet är inte stort till ytan, men ändå ett spännande utställningsrum. Utställningsperioderna är tre och en halv vecka, utom sommartid, då utställningarna sträcker sig över två månader. Nationellt verksamma konstnärer av mycket god kvalitet visar sina alster i Hörnan.

Borlänge kommun har en liten och välrenommerad utställningshall i sitt stadsbibliotek. Där visas både lokalt, regionalt och nationellt erkänd konst. Kommunens kulturenhet arrangerar sju utställningar per år. Övriga utställningar arrangeras av Borlänge – Tunabygdens konstförening. Målsättningen är att visa konst av idag av konstnärer, kända och erkända på nationell nivå. En utställning per år presenterar en eller flera lokalt verksamma konstnärer.

I Malungs kommun finns *Galleri Grönland* med en aktiv och på i huvudsak ideell bas byggd multikulturell utställningsverksamhet. Utställarna hämtas från den lokala och regionala sfären.

Folkets Hus i Sätters kommun visar med jämna mellanrum bild- och formkonst i sina lokaler. I landstingsägda Mentalvårdsmuseet i Säter finns en märklig samling såringskonst, framställd av patienter på sjukhuset. En del av dessa säregna bilder visas i en permanent utställning i museet.

I Hedemora kommun finns *Wahlmanska huset*, ett gammalt badhus som renoverats och byggts om till utställningslokal och galleri. Där visas nationellt etablerad konst av inbjudna konstnärer i utställningar, arrangerade av Hedemora konstförening.

I Avesta bibliotek finns en utställningshall, där bild- och formkonst visas i åtta – tio utställningar per år. Konstnärerna hämtas från såväl regional som nationell arena, och utställningarna arrangeras främst av Folkare konstförening men även av Avesta kommun. Folkare konstförening uppmärksammas i nationella sammanhang för aktiv, utåtriktad verksamhet, hög kvalitet och framgångsrik nyrekrytering av medlemmar. En utställning per år, i kommunal regi, visar verk av lokalt verksam konstnär.

Enskilda aktörers medverkan i konstlivet

I Myrbacka i Vansbro kommun finns *Dala-Järna konstgård* med Holstmuseet. Det är ett privat projekt inom bild- och formkonsten med utställningshall, permanent samling och museum. Verksamheten är initierad och driven av konstnärerna Margot och Tomas Holst, som även arbetar medvetet med konstpedagogik. En samling högklassig svensk 1900-talskonst utgör stommen – här finns verk av Albin Amelin, Siri Derkert, Sven X-et Erixson, Axel Fridell, Staffan Hallström, Bror Hjort m.fl. Under sommarhalvåret visas speciella utställningar, ibland på teman, allt av nationellt intresse.

Greenverket är en privat konstsamling vid Green Hotel i Tällberg. Där visas en samling med 109 verk av bland andra Anders Zorn, Carl Larsson, John Bauer, Ivar Arosenius, Picasso och Chagall. Även utställningar och föreläsningar arrangeras här av Gren Hotel och av Tällbergs konstförening.

Stentryckeriet i Vikmanshyttan är ett kommersiellt tryckeri för grafiska konstbilder. Ägarna utför originaltryck i begränsade upplagor i samverkan med konstnärer från hela Sverige. Stentrycket förutsätter konstnärernas egen medverkan då bildens motiv överförs till stenar – en sten för varje färg – och tryckeriet blir därför också en arbets- och mötesplats för yrkesverksamma konstnärer. Verksamheten är självbärande och som sådan relativt unik. Till tryckeriet finns kopplat en utställningshall. Stentryckeriet tar gärna emot studiebesök, och i långt fler än ett hundra bussar kommer varje år intresserade besökare från konstföreningar m.fl. Som verksamhet i landsbygdsområde och gammal bruksbygd är verksamheten intressant.

En rad museer, kulturhus och konstnärshem i Dalarna bedriver verksamhet som väcker nationellt intresse. De kommunala konsthallarna och gallerierna är i regel mer regionala och lokala till sin karaktär, men av betydelse inte minst för människorna i området. Verksamheter na är långsiktiga, ofta med tydliga mål och offentlig finansiering, även om vissa kommunala utställningshallar har fått kännas vid betydande nedskärningar. Konstnärshemmen har säker och stabil ekonomi, vilande dels på egna intäkter, dels på fonder och bidrag.

Den kommersiella marknaden för bild- och formkonst i Dalarna anses vara svag i förhållande till andra regioner. Trots att det finns en stor mängd professionellt verksamma bild- och

formkonstnärer bosatta i Dalarna, är det av allt att döma få privatpersoner i Dalarna som köper konst. Offentliga institutioner och konstföreningar står för stora delar av konstinköpen. Tillspetsat kan förmodas att merparten av den konst, som skapas i Dalarna, köps av tillresande turister eller går till professionellt drivna gallerier utanför länet. Många konstnärer är på olika sätt knutna till eller marknadsförda genom storstadsgallerier, främst i Stockholm. Vid jämförelse med övriga landet finns i Dalarna få privatägda gallerier – undantaget Tällbergsområdet med stor andel turism. De gallerier som förekommer har ofta en begränsad livslängd och är med några få undantag av ideell karaktär.

Konstnärliga utbildningar

Det finns få konstnärliga grundutbildningar i Dalarna – med undantag för de bildestetiska programmen vid gymnasieskolorna. De gymnasiala bildestetiska utbildningarna har från starten rönt stor framgång med många sökande – en trend, som nu dock börjar mattas. Utbildningarna utgör en god grund att bygga vidare på inför mellanutbildning. Endast i undantagsfall kan gymnasieutbildning ge tillräcklig utveckling för direkt antagning till högre konstutbildning. De estetiska utbildningarna är stabila, men av varierande kvalitet.

På de tre kommunala konstgrafiska verkstäderna i Dalarna går det ofta att i studiecirkelform lära sig de vanliga grafiska teknikerna för att sedan under viss ledning ytterligare förkovra sig.

De sju folkhögskolorna i Dalarna har ett varierande kursutbud och där kan i dagsläget fyra – Mora folkhögskola, Malungs folkhögskola, Fornby folkhögskola i Stora Tuna och Leksands Folkhögskola – erbjuda långa kurser inom bild och form. Skolornas kurser inom området har varierande inriktning, men ofta gott renommé. Fornby Folkhögskola driver konstutbildning, som är tvåårig, där lärarkrafter hämtas ur Dalarnas konstnärskår. Många av skolans elever har gått vidare till högre utbildning.

Högskolan Dalarna bedriver regelbundet teoretiska utbildningar inom bild- och formområdet, konstvetenskap och andra närliggande områden.

Sätergläntan i Insjön verkar i ett gränsland mellan hemslöjd och konsthantverk och är en mötesplats för alla slöjd- och kulturintresserade. Verksamheten på Sätergläntan är en viktig del i hemslöjdsrörelsens arbete för att bevara och för framtiden utveckla det tekniska och konstnärliga kunnandet i de folkliga slöjdtraditionerna.

Framtid

Marknaden för bild- och formkonsten i Dalarna är svag och bör stimuleras bland annat genom att förutsättningarna för utställningar och visningar främjas. Konstkonsulentens arbete har varit framgångsrikt genom att ge utvecklingskraft till etablerade verksamheter och att initiera nya.

Konstpedagogiken bör också uppmuntras och stimuleras, bland både unga och vuxna. Landstinget Dalarnas insatser för bild- och formkonsten kanaliseras till en del till Dalarnas museum, som besitter all nödvändig kompetens, men har begränsade resurser för konstfrämjande och konstbildande arbete. Landstinget Dalarna bör endast undantagsvis öronmärka medel till enskilda verksamhetsområden i egna institutioner – bättre är att institutionen själv äskar medel eller inom befintlig ram prioriterar för att åtgärda bild- och formkonstens svaga struktur. Regelbundna bidrag till primärkommunala och privata verksamheter faller utanför ramen för landstingets insatser. Dock kan landstinget ge bidrag till specifika projekt inom området om projektet uppfyller ställda krav.

Landstingets insats sker bäst genom starkt ökade inköp av bild- och formkonst till egna institutioner och verksamheter från gallerier, konsthallar och konstnärer runt om i hela Dalarna. Stark efterfrågan på konst från lanstingets lasarett, vårdcentraler och andra verksamheter över hela länet stärker motiven för satsningen.

Enskilda, väl definierade projekt inom bild och formkonst kan komma i fråga för landstingsstöd. Sådana projekt måste vara av regional karaktär och ha nationellt eller stort regionalt intresse samt engagera flera än en intressent. Landstinget Dalarna bör inta en generös hållning till utvecklingsprojekt inom bild- och formkonst.